

Η Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση και ο ρόλος της στην ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

του Νικολάου Γκαργκάνια

Η αντίστροφη μέτρηση για τη μετάβαση στην ευρωπαϊκή νομισματική ένωση έχει ήδη αρχίσει. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο συνήλθε στη Μαδρίτη το Δεκέμβριο του 1995, ενέκρινε το χρονοδιάγραμμα και τη διαδικασία μετάβασης στο ενιαίο νόμισμα και επιβεβαίωσε ανεπιφύλακτα ότι το τρίτο και τελικό στάδιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) θα αρχίσει από την 1η Ιανουαρίου 1999, όπως δηλαδή προβλέπει η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση - η Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Η Νομισματική Ένωση θα αρχίσει την 1η Ιανουαρίου 1999, με τον οριστικό και αμετάκλητο καθορισμό των ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που θα συμμετάσχουν, μεταξύ τους και έναντι του ευρωπαϊκού νομίσματος, δηλαδή του Εύρω. Από την αρχή της νομισματικής ένωσης θα ασκείται ενιαία νομισματική πολιτική από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών και το Εύρω θα γίνει αποτελέσμα νόμισμα και θα εισαχθεί στις συναλλαγές με λογιστική μορφή. Τα τραπεζογραμμάτια Εύρω και τα κέρματα, που θα βασίζονται στην εκατοστιαία υποδιαίρεσή του, στην οποία δόθηκε το όνομα εύρω σεντ, θα θεθούν σε κυκλοφορία το αργότερο την 1η Ιανουαρίου 2002. Από την ημερομηνία εκείνη θα αρχίσει η σταδιακή αντικατάσταση των εθνικών κερμάτων και τραπεζογραμμάτων από τα ευρωπαϊκά κέρματα και τα τραπεζογραμμάτια Εύρω, η οποία θα ολοκληρωθεί μέχρι την 1η Ιουλίου 2002. Στο χρονικό αυτό σημείο τα εθνικά κέρματα και τραπεζογραμμάτια θα παύσουν να αποτελούν νόμιμο χρήμα και η μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα θα έχει ολοκληρωθεί. Η τήρηση του χρονοδιαγράμματος αυτού για τη μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα θα αποτελέσει το αποκορύφωμα μιας πολιτικής προσπάθειας που κράτησε σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα από τότε που παρουσιάστηκαν τα πρώτα σχέδια για την ευρωπαϊκή νομισματική ενοποίηση στις αρχές της δεκαετίας του 1970.

Τί σημαίνει λοιπόν η νομισματική ενοποίηση και η καθιέρωση ενιαίου νομίσματος για την περαιτέρω ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εντάσσεται σε μία συνεχή διαδικασία οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης της Ευρώπης, που άρχισε πριν από πολλά χρόνια και εντάθηκε με την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς στις αρχές της δεκαετίας του 1990, την απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και την έναρξη εφαρμογής της Συνθήκης του Μάαστριχτ την 1η Νοεμβρίου 1993. Η πραγματοποίηση της ενιαίας αγοράς και η ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων, σε μια εποχή κατά την οποία το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιπροσωπεύει περίπου το 60% του συνολικού όγκου του διεθνούς εμπορίου τους, προϋποθέτουν ένα ενιαίο νόμισμα.

Είναι νομίζω γνωστό σε όλους ότι το κίνητρο των προσπάθειών για την πρόθηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης είναι πρωτίστως πολιτικό. Η Ευρώπη δεν είναι δυνατό να παραμείνει στάσιμη. Η εισαγωγή ενιαίου νομίσματος είναι ένα σημαντικό λογικό στάδιο στην

πορεία προς την πλήρη οικονομική και πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης, σκοπός της οποίας είναι η παγίωση της σταθερότητας, της ειρήνης και της ευημερίας στην ήπειρο μας.

Όμως, οι πολιτικές επιδιώξεις είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις οικονομικές. Η δημιουργία μιας επιτυχημένης και αποτελεσματικής νομισματικής ένωσης, θα συμβάλει αποφασιστικά στην πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης. Είναι όμως αυτονόητο επίσης ότι μία αποτυχία του εγχειρήματος της νομισματικής ενοποίησης θα έχει το αντίθετο αποτέλεσμα.

Η Ευρώπη στα τελευταία 20 χρόνια απέτυχε να δημιουργήσει αρκετές ευκαιρίες απασχόλησης, ώστε να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά το σοβαρό πρόβλημα της ανεργίας. Σήμερα έχουμε 20 εκατομμύρια άνεργους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η αποτυχία αυτή συνδέεται και με την αδυναμία του εθνικού κράτους να επιλύσει σημαντικά προβλήματα και να ασκήσει αυτόνομη οικονομική πολιτική σε μία περίοδο που χαρακτηρίζεται από αλληλεξάρτηση των οικονομιών. Εάν με την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος η Ένωση δεν καταφέρει να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά το σοβαρό πρόβλημα της ανεργίας, η νομισματική ενοποίηση θα έχει βέβαια το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Επίσης, εάν η εισαγωγή ενιαίου νομίσματος είχε ως συνέπεια οι περιφερειακές και χαμηλής παραγωγικότητας περιοχές της Κοινότητας να καταδικαστούν σε μόνιμη υποβάθμιση και στασιμότητα, το αποτέλεσμα θα ήταν να δημιουργηθούν φυγόκεντρες πολιτικές τάσεις με αρνητικές συνέπειες για την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Γεννάται επομένως το ερώτημα: ποιές θα είναι οι οικονομικές συνέπειες της μετάβασης σε ενιαίο νόμισμα; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι αρκετά πολύπλοκη. Αν και έχει γίνει εκτεταμένη έρευνα στον τομέα αυτό τα τελευταία χρόνια, εντούτοις είναι αμφίβολο εάν μπορεί κανείς να εκτιμήσει με ικανοποιητική προσέγγιση, τις πιθανές επιπτώσεις της νομισματικής ένωσης στην ευρωπαϊκή οικονομία.

Τα άμεσα οικονομικά οφέλη της ευρωπαϊκής οικονομίας από τη μετάβαση σε ενιαίο νόμισμα, είναι ορατά και γενικότερα γνωστά.

1. Με τον οριστικό και αμετάκλητο καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών θα εξαλειφθεί το κόστος των συναλλαγών, δηλαδή το κόστος για πράξεις σε συνάλλαγμα. Το κόστος αυτό το υφίστανται σήμερα όλοι οι πολίτες και οι επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα πάψει επίσης να υπάρχει η αβεβαιότητα για την εξέλιξη των ισοτιμιών, γεγονός που θα τείνει να εκμηδενίσει το κόστος για την κάλυψη κινδύνων για απρόβλεπτες μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών και θα συμβάλει στη μείωση των πραγματικών επιτοκίων.
2. Διαφάνεια στις τιμές. Θα γίνει για πρώτη φορά δυνατή η πραγματική σύγκριση των τιμών αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ διαφόρων χωρών μελών της Ένωσης, γεγονός που θα εντείνει τον ανταγωνισμό και θα αποβεί σε όφελος των καταναλωτών και των επιχειρήσεων.
3. Η πλήρης νομισματική ένωση θα εξασφαλίσει νομισματική σταθερότητα, που είναι σημαντικό πλεονέκτημα, ιδι-

Ο κ. Ν. Γκαργκάνιας είναι υποδιοικητής της Τραπεζής της Ελλάδος.

αίτερα για χώρες όπως η Ελλάδα που αντιμετωπίζουν χρόνιο πρόβλημα πληθωρισμού. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα διαθέτει τα μέσα για την άσκηση ενιαίας νομισματικής πολιτικής, πρωταρχικός στόχος της οποίας θα είναι η εξασφάλιση της σταθερότητας των τιμών και του νομίσματος στην Ευρώπη. Η σαφώς καθορισμένη αρμοδιότητά της για τη διαμόρφωση και την άσκηση της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, η ανεξαρτησία της και η στερητή διάρθρωσή της θα ενισχύσουν την αξιοπιστία της νομισματικής πολιτικής, γεγονός που αναμένεται να οδηγήσει σε μείωση των επιτοκίων, ιδίως των μακροπρόθεσμων.

4. Το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα, το ευρώ, θα είναι ένα από τα κυριότερα διεθνή νομίσματα και μέσα διατήρησης συναλλαγματικών διαθεσίμων, όπως το δολλάριο και το γιεν. Η ύπαρξη ενός διεθνώς αναγνωρισμένου ευρωπαϊκού νομίσματος, θα περιορίσει την αβεβαιότητα για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και θα συμβάλει στη μείωση του κράτους για την κάλυψη συναλλαγματικών κινδύνων.

Πέρα όμως από τα άμεσα αυτά οφέλη που θα προκύψουν από τη μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα, η νομισματική ένωση αναμένεται ότι θα συνεπιφέρει επίσης σημαντικά μακροχρόνια οφέλη που θα επηρεάσουν ευνοϊκά τη συνολική δυναμική ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα:

1. Η οικονομική και νομισματική ένωση αναμένεται να αυξήσει τα οφέλη που θα προκύψουν από την ολοκλήρωση της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Αύξηση της παραγωγικότητας που θα προέλθει από την αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών και από την αξιοποίηση των οικονομικών κλίμακας.
2. Η νομισματική ενοποίηση αναμένεται ότι θα συμβάλει επίσης, στην αύξηση των επενδύσεων και της απασχόλησης. Η εξασφάλιση δημοσιονομικής πειθαρχίας και νομισματικής σταθερότητας κατά τη μετάβαση προς το ενιαίο νόμισμα και κυρίως μετά την πραγματοποίηση της νομισματικής ένωσης, αναμένεται να οδηγήσει σε σημαντική μείωση των πραγματικών επιτοκίων, γεγονός που θα συμβάλει στην αύξηση των επενδύσεων και της απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
3. Η ανάπτυξη ενός ενιαίου χρηματοπιστωτικού χώρου θα ενθαρρύνει την αύξηση της αποταμίευσης, θα αυξήσει τη ρευστότητα, θα ευνοήσει την ανάπτυξη του εμπορίου και θα ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη, δημιουργώντας παράλληλα περισσότερες θέσεις εργασίας.

Εξετάζοντας τα οφέλη που θα προκύψουν από τη μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα, δεν πρέπει βέβαια να παραγνωρίζονται κανείς ορισμένους περιορισμούς και πιθανές αρνητικές επιπτώσεις που ενδεχομένως θα προκύψουν από την πλήρη συμμετοχή στη νομισματική ένωση.

Η μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα συνεπάγεται μεταβίβαση της δικαιοδοσίας άσκησης ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής από τις εθνικές νομισματικές αρχές στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Ορισμένοι ανησυχούν ότι η απώλεια της εθνικής νομισματικής κυριαρχίας δεν θα επιτρέψει στις εθνικές κεντρικές τράπεζες να χρησιμοποιούν τη νομισματική πολιτική για να ασκήσουν ρυθμιστική επίδραση στην εγχώρια ζήτηση και το ρυθμό ανέودου της οικονομίας. Οι ανησυχίες αυτές θα ήταν βάσιμες μόνο στο βαθμό που οι εθνικές νομισματικές αρχές θα διέθεταν πράγματι αυτονομία.

Με την πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και την οικουμενοποίηση (globalisation) των χρηματαγορών, μία αυτόνομη νομισματική πολιτική δεν είναι πια μια ρεαλιστική επιλογή. Επομένως, τα κράτη μέλη που θα συμμετάσχουν στη νομισματική ένωση θα παρατηθούν από ένα προνόμιο που στην πραγματικότητα δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν. Αντίθετα, συμμετέχουσες στο ενιαίο νόμισμα και στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών, οι εθνικές κεντρικές τράπεζες θα έχουν λόγο στη διαμόρφωση μιας κοινής ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής, για τη στήριξη της σταθερότητας του Ευρώ και δεν θα ασκούν την πολιτική τους με βάση τις συνθήκες που διαμορφώνει σήμερα η νομισματική πολιτική μιας συγκεκριμένης κεντρικής τράπεζας για τη στήριξη του εθνικού της νομίσματος.

Έχει διατυπωθεί επίσης η άποψη ότι με την επιβολή αμετάκλητα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών κατά την πλήρη ένταξη στη νομισματική ένωση, θα απωλεσθεί η δυνατότητα μεταβολής της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, ως μέσον για τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας και την αντιμετώπιση προβλημάτων σε περίπτωση δυσκολιών που μπορεί να προκύψουν σε έκτακτες περιπτώσεις που εκφεύγουν από τον έλεγχο ενός κράτους μέλους.

Ωστόσο, η άποψη που επικρατεί και που έχει επιβεβαιωθεί από την εμπειρία, είναι ότι η απότομη και σημαντική προσαρμογή της ονομαστικής ισοτιμίας ενός νομίσματος επιτείνει τον πληθωρισμό και για το λόγο αυτό η δυνατότητα της να επηρεάσει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας είναι περιορισμένη και πρόσκαιρη. Η διατήρηση της ανταγωνιστικότητας και η στήριξη της εγχώριας παραγωγής και της απασχόλησης, μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματικά με άλλα μέσα, όπως η αύξηση της παραγωγικότητας και η ευκαμψία του κόστους παραγωγής και των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών που εισέρχονται στο διεθνές εμπόριο.

Υπάρχει βέβαια το ενδεχόμενο ορισμένα κράτη μέλη που θα υιοθετήσουν το ενιαίο νόμισμα να αντιμετωπίσουν σε ορισμένες περιπτώσεις ασύμμετρες οικονομικές διαταράξεις λόγω της διαφορής στη σύνθεση της παραγωγής τους, στη διάρθρωση των εξωτερικών τους εμπορών και στο βαθμό ευκαμψίας του κόστους και των τιμών. Σε κάποιο βαθμό, οι διαφορές αυτές είναι πιθανό να περιοριστούν όταν θα έχει ολοκληρωθεί η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Συνθήκη δίδει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη να γίνουν οι αναγκαίες διαρθρωτικές προσαρμογές και να επιτευχθεί υψηλός βαθμός οικονομικής σύγκλισης. Θα υπάρξει επίσης μετακίνηση κεφαλαίων από χώρες με χαμηλά ποσοστά ανεργίας και υψηλό κόστος

εργασίας σε χώρες ή περιοχές της Ένωσης με υψηλή ανεργία και χαμηλότερο ύψος ημερομισθίων. Με τη διαδικασία οικονομικής σύγκλισης και τη μετακίνηση αυτή κεφαλαίων είναι επομένως πιθανόν οι ασυμμετρίες που υπάρχουν να περιορισθούν.

Στο βαθμό που οι οικονομίες των κρατών-μελών που θα μετέχουν στη νομισματική ένωση θα εξακολουθήσουν να υπόκεινται σε αισθητά διαφορετικές διαταράξεις, οι αρνητικές τους επιδράσεις θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με άλλα μέσα, π.χ. με μεγαλύτερη ευκαμψία και προσαρμογή του κόστους παραγωγής και των τιμών. Εξάλλου, σε περίπτωση δυσκολιών που οφείλονται σε έκτακτες περιστάσεις που εκφεύγουν από τον έλεγχο ενός κράτους-μέλους, η Συνθήκη προβλέπει τη δυνατότητα κοινοτικής χρηματοδοτικής ενίσχυσης με απόφαση του Συμβουλίου.

Υπάρχει εντούτοις ανάγκη δημιουργίας ενός συστήματος δημοσιονομικών μεταβιβάσεων μεταξύ των χωρών που θα

μετέχουν στη νομισματική ένωση, ώστε να υπάρξει δυνατότητα στήριξης των εισοδημάτων σε περίπτωση που κάποια από τις χώρες της Ένωσης αντιμετωπίζει δυσκολίες που εκφεύγουν από τον έλεγχό της.

Τελετώνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι η Οικονομική και Νομισματική Ένωση είναι ένα άλμα τεράστιας ιστορικής εμβέλειας για την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για να λειτουργήσει όμως ομαλά η νομισματική ένωση, χωρίς σοβαρές εντάσεις και κρίσεις ανάμεσα στις οικονομίες των κρατών-μελών της Ένωσης, θα πρέπει να ενισχυθεί ο συντονισμός της οικονομικής πολιτικής και να αναπτυχθούν σταδιακά νέα μέσα πολιτικής, που θα αντισταθμίζουν την απώλεια της δυνατότητας άσκησης σε εθνικό επίπεδο αυτόνομης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής και θα εξασφαλίζουν ένα αποδεκτό επίπεδο ισορροπίας όσον αφορά την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη στα κράτη-μέλη της Ένωσης.

Το Αιγαίο πηγή οικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδος

του Παναγιώτη Λαιμού

Ευχαριστώ θερμά για την μεγάλη τιμή που μου έγινε με την πρόσκληση του Πρύτανη του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, να μιλήσω μπροστά σε τόσο σημαντικό ακροατήριο. Επειδή γεννήθηκα και μεγάλωσα σε Νησί του Αιγαίου, τις Οινούσες, η χαρά μου για την πρόσκληση αυτή είναι μεγάλη και σας ευχαριστώ.

Με την ομιλία αυτή θα προσπαθήσω να αποδώσω, μάλλον βιαστικά, την πανάρχαια ιστορική και οικονομική σχέση του Ελληνισμού με το Αιγαίο Πέλαγος. Δυστυχώς, ο χρόνος δεν μου επιτρέπει να κάμω λεπτομερή ανάλυση της σχέσεως αυτής, η οποία από πολλούς αιώνες, είναι φανερή και σημαντική. Θα προσπαθήσω όμως να παρουσιάσω μια βιαστική έρευνα που δείχνει τη συμβολή του Αιγαίου στον Ελληνιστικό χώρο.

Το Αιγαίο αρχίζει από την Προποντίδα και τον Εύξεινο Πόντο και συμπεριλαμβάνει τα λησμονημένα νησιά μας Ίμβρο και Τένεδο, φθάνει νότια μέχρι τη Ρόδο, περιλαμβάνει την Κρήτη και δυτικά τα Κύθηρα. Τα νησιά του Αιγαίου έγιναν γέφυρα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας και υπήρξαν πάντα πηγή εξαιρετικής εμπορικής και στρατηγικής σημασίας στην αρχαιότητα και έγιναν συχνά, στο πέρασμα των αιώνων, πεδίο ανταγωνισμού των ναυτικών δυνάμεων της εκάστοτε εποχής.

Ο ανταγωνισμός αυτός ήταν πολλές φορές άγριος, βίαιος και θανατηφόρος, που και αυτό ήταν μια απόδειξις της σημασίας που είχε το Αιγαίο στην Ελληνική και Παλαιοελληνική σφαιρά.

Από τον Τρωϊκό πόλεμο, την Μηδική εποχή, το Βυζάντιο, την εποχή του Αραβικού επεκτατισμού και μετά κατά την διάρκεια της προσπάθειας επικρατήσεως μεταξύ Ενετών, Βενετσιάνων και Τούρκων, το Αιγαίο είναι ταυτισμένο με την χαρραγή της Ελληνικής Ιστορίας και ήταν πάντα το κέντρο του ανταγωνισμού, γιατί είχε δυναμισμό και πηγή πλούτου. Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι από αρχαιότερων χρόνων, ακόμη από την εποχή των Πελασγών, από την εποχή του Αιγέα, πατέρα του Θησέα, το Αιγαίο, υπήρξε ο σημαντικός πυρήνας του Ελληνισμού και

το κέντρο οικονομικής ανάπτυξεως.

Αν ξεκινήσουμε από την Κρήτη και τον πολιτισμό της και μελετήσουμε το γεγονός ότι οι Κρήτες θαλασσοπόροι εκυριάρχησαν στην Μεσόγειο, τις Κυκλάδες, την Κύπρο και την Αίγυπτο, τότε θα καταλάβουμε ότι τα πνευματικά και τεχνικά δημιουργήματα του πολιτισμού της, ήταν η απαρχή της Ελληνιστικής κυριαρχίας (το 3600 π.Χ. μέχρι το 1400 π.Χ. περίπου).

Μετά ερχόμεθα στον Κυκλαδικό πολιτισμό του Αιγαίου. Επίσης σημαντικός. Ο Ηρόδοτος υποστηρίζει ότι οι πρώτοι κάτοικοι, οι Πελασγοί, ήταν δημιουργοί του τεράστιου πολιτισμού στον γεωγραφικό αυτό χώρο (3200 π.Χ. - 1800 π.Χ.).

Μετά βέβαια έρχονται οι Ίωνες και οι Δωριείς οι οποίοι δυναμώνουν την εξουσία του Αιγαίου στον Ελληνικό χώρο και που ο πολιτισμός τους και η οικονομική τους ανάπτυξη ήταν σημαντικά.

Το συμπέρασμα που βγάζουμε από την ιστορική αναμέτρηση και μελέτη είναι ότι: το Αιγαίο απετέλεσε κέντρο λαμπρού πολιτισμού που διεδόθη στην Κεντρική Ελλάδα, τον Εύξεινο και την Μεγάλη Ελλάδα/Σικελία.

Ο πολιτισμός του αυτός που μετεδόθη στον Ελλαδικό χώρο είναι μεταξύ άλλων και η αρχιτεκτονική του, η γλυπτική, η ζωγραφική, αλλά επίσης είχαμε και σημαντική εξέλιξη στην Δημοκρατία, στη Φιλοσοφία και τέλος στο Εμπόριο και τις Τέχνες. Οπότε, είναι φανερό ότι η επίδραση του Αιγαίου ήταν πλατειά και όχι μόνο στον οικονομικό τομέα.

Το Αιγαίο στους επόμενους αιώνες θα είναι πηγή ζωής επί Βυζαντίου, και αργότερα εστία ανιστάσεως των Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας. Το εμπόριο που εδημιουργήθη και ανεπτύχθη από τα Νησιά του Αιγαίου, ήταν τόσο σημαντικό που υπήρξε η οικονομική δύναμις της Ελλάδος και απετέλεσε την απαρχή των αγώνων παλιγγενεσίας των Ελλήνων. Την εποχή εκείνη το Ελληνικό Ναυτικό, αποτελούμενο από Νησιώτες, θα δώσει την μεγάλη προσφορά στον αγώνα για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και βέβαια ήταν μια απαρχή και για την οικονομική στήριξη του μικρού Ελληνικού κράτους.

Οι αγώνες για την ανεξαρτησία και οι γνωστές ναυμα-

Ο κ. Π. Λαιμός είναι ναυπηγός, εφοπλιστής.